

Людвиг СЕЛИМСКИ (Велико Търново)

СВЕТОМИР ИВАНЧЕВ КАТО АНТРОПОНИМИСТ

Светомир Иванчев (1920 – 1991) имаше разностранни интереси. Сред широките литературни среди се ползуваше с уважение, което си беше спечелил като усърден деятел на полето на културното сближаване между чехи и българи, на чисто перо дължим великолепно преводи на повече от 20 книги на чешки класици и видни съвременни автори, а учените литературоведи го ценяха като изследвач в областта на стихознанието и съавтор на *Български римен речник* (1967).

Интересите му на езиковед-славист бяха насочени към аспектологията, която разработва най-напред върху материал от чешкия език (*Контекстово обусловена ингресивна употреба на глаголите от несвършен вид...*, 1961), а впоследствие и от други славянски езици (*Проблеми на аспектуалността...*, 1971). Тази проблематика в допълнително осветление и с нови доводи третира и в серия следващи работи, едни от които повторно бяха публикувани в сборника "Приноси в българското и славянското езикознание" (1978), а други – в сборника "Българският език – класически и скзотичен" (1988).

Характерна черта на изследванията на Св. Иванчев е комплексният подход към явленията. От съвременното състояние на езика той се отправя към неговата диахрония, след което пак се завръща към синхронията. Излязъл от формата, той се насочва към функцията, след което отново се вира във формата. От фактите на даден език тръгва към техните съответствия или типологични еквиваленти в сродни или съседни далечнородствени или неродствени езици, за да стигне до максимална адекватност на построяваните схеми и модели, правдоподобност на възстановяваната еволюция, прецизност и изчерпателност в определянето на типологичната принадлежност на явлениято. Това творческо верую, зародило се още при школовката на Иванчев у най-видните български учени по време и след Втората световна война, укрепва по-късно

под мощното влияние на Пражкия лингвистичен кръжец. То доведе езиковед-славист, между другото, и до определени възгледи върху някои самобитни черти в строежа на българския език, чието възникване и развитие основателно се свързва с балканския период от историята му. Този подход, прочее, Иванчев прилага и в повечето от приносите си в областта на антропонимията.

Ономастиката заема периферно място в творчество на Иванчев, но интересът му към тази област, оказал се твърде траен, започва още с първите му прояви на езиковедското поприще – началото му бележи обстойна рецензия: Ив. Дур и д а н о в. *Местните названия от Ломско*. С., 1952 (Бълг. език, III, 1953, № 2, 382–388). По-нататък следват работи, посветени на практическата транскрипция и изговор на чешки и на словашки имена (Бълг. език, VII, 1957, № 2; 147–154; XVII, 1967, № 4, 352–360, препечатани във – В: И з г о в о р и транскрипция на чужди имена в българския език. С., 1974, 62–75, 76–90).

Интересът на Иванчев към антропонимията започва със статията *Пак за панагюрските и копривщенски прякори на -ек* (Език и литер., XV, 1960, № 3, 223–225). В прякорите на *-ек* авторът търси следи от изчезващия като суфикс с умалителна функция застъпник на прасл. *-къ*, свързващ българския език с чешкия и лужишките. В статията *Още веднъж за имената на -ек (ов)* (Бълг. език, XXIII, 1973, № 6, 498–503) Иванчев обосновава подробно извеждането на *-ек* от стб. *-ъ/-ъкъ* (смятано от Ст. М л а д е н о в и Ив. Г ъ л ъ б о в за застъпник на стб. *къ*). Според него в миналото този тип имена е бил широко разпространен, но днес е крайно рядък и непродуктивен, в значението на тези имена не се долавя деминутивност, те са “засилили своята експресивност, придобили са характер на прозвища”. Причините за изтласкването от употреба на суф. *-ек* в умалителна функция Иванчев търси в съчетаването с по-продуктивния *-е* (от стб. *а*), при което възниква продуктивният суфикс *-че*, както и в преобразяването му в изолирани случаи в отделен суф. *-ко*.

Важно значение за развитието на антропонимичните проучвания в България имат студиите, посветени на съкратените собствени имена на лица, в която нашироко се прилагат лингвостатистически методи.

В *Антропонимическите зони на България* (– In: A c t e s du XI-e Congrès International des Sciences Onomastiques. T. I. С., 1974, 411–425), като привежда статистически данни за различните типове ЛИ (лични имена), насочва вниманието си към съкратените. Като се абстрахира от състоящите се от една затворена сричка имена (тип *Влад*, *Слав*), образуващи група от 57 единици, запазена в Северна България, особено в

старопланинската област (под влияние на румънската личноименна система), останалите двусрични имена, завършващи на отворена сричка, разделя според изгласа им на три различни по брой групи: най-малобройна (677 имена от м. р. на *-ѣ* или *-и* – 5 % от всички или 12 % от съкратените); по-многобройна (762 имена от м. р. на *-о* и ж. р. на *-а* след мека съгласна – 6 % от всички или 13 % от съкратените – заедно с имената на *-йо* и *-ѣа* общо 868); най-многобройна (4314 имена от м. р. на *-о* и ж. р. на *-а* след мека съгласна – 33% от всички, а 75 % от съкратените). За средната група – имената на *-о* и *-а* след мека съгласна – установява разпространение по цялата старопланинска област, особено в централната балканска част, но слаба застъпеност в пограничните области, където на този тип имена са противодействували чужди в звуково отношение словообразователни типове. Основен обект на студията са имената на *-о* и *-а* след твърда съгласна, разпределени според строежа на сричките им но четири типа: 1) *Рада, Радо*; 2) *Радко, Радка*; 3) *Владо, Влада*; 4) *Владко, Владка*. Откъм словообразователно и семантично гледище, както и според разпространение те образуват две групи. По-архаичната съставят последните три типа, равномерно разпространени по цялата страна, образувани с умалителни суфикси (*-ко*, *-ка*, *-чо*) и запазващи до голяма степен семантиката и пълния корен на изходните основи. А имената от първия тип са скъсали формалната и смисловата връзка с основите, словообразователните процеси при тях са автоматизирани, а консонантна част на формантите им може да бъде почти всяка съгласна. Макар също старинни, съсредоточаването им в Северозападна България ги представя като по-нов тип, който, заедно с имената с формант *-ц*-, с фамилните имена на *-ски* и с концентрацията на по-стари черти в областта на топонимията потвърждава подялбата на българската езикова територия по ятовата изогласа, на югоизток от чиято линия не се забелязва подобно ярко обособяване на антропонимичен тип в масова концентрация.

На имената на *-о* и *-а* Иванчев се спира обстойно и в *Сокращенные двухсложные открытые собственные имена на -о/-а после твердого согласного в болгарском языке* (Балк. языкозн., XVIII, 1975, № 1, 57–82). И тук материалът е обработен статистически и е представен на лингвогеографски карти. Разглеждат се пътищата, по които са се формирали отделните суфикси, особено *-ко* и *-чо* и съответношението и взаимодействието им със суфиксите *-ко* и *-че* при нарицателни названия. Привеждат се паралели с други славянски езици, внасят се корекции към предишни изследвания и се стига до извод за формиране на модела на славянска почва (без изключване възможността и за въздействия от субстратен и адстратен характер).

Тясно свързана с двете студии е статията *Фонемата ц в системата на българските лични имена* (– В: Е з и к о в. изследвания в памет на проф. Стойко Стойков (1912 – 1962). С., 1974, 105–113). Потеклото на началното *ц*- в десетки ЛИ, обяснявано като застъпник на началната група *ст*-, Иванчев дири по метода на лингвистичната география. Той допуска зависимост между концентрацията на ЛИ с начално *ц*- и имената с *-ц*-суфикси в Северозападна България, където най-вече се срещат и ЛИ с корен *цвет*-, характерни и за сръбския ареал и съответстващи на еднозначното рум. *Флоро*. Една част от съкратените ЛИ с начално *ц*- Иванчев извежда от ЛИ *Цветан, Царева, Цезарина, Църна, Цецилия* с почти същото географско разпространение, а в някои случаи началното *ц*- според него може да се дължи на прехвърлянето му от суфиксната сричка към началната (*Наца* > *Цана*).

За да стигне до верни изводи за генезиса и развоя на явленията, Иванчев разглежда българската антропонимия, в която общественосторическите и етнокултурните фактори се отразяват по-непосредствено, отколкото в другите сфери на езика, не само на фона на останалите славянски езици, но и в съпоставка с другите балкански езици. Така той стига до мисълта за румънски произход на ЛИ *Марин*, разпространено най-вече в Северна България: *За личното собствено име Марин/Марина, Маринка* (Б ъ л г. език, XXVI, 1976, № 5, 395 – 398, пренечат. във – В: Б ъ л г. език – класически и екзотичен, 216–220). Това го доведе и до интересната идея, за жалост незабелязана от специалистите, за балканолатински произход на непознатото на другите славяни ЛИ *Върбан* (рум. *Урбан*), вторично свързано на българска почва с върба, калкирано на румънска почва като *Сълка* и *Сълко*, разпространени впоследствие и сред българи (вж. *Върбан – Сълко и производни* във – В: Б ъ л г. език – класически и екзотичен, 221–222). Забележителна проява на българотурско-гръцко взаимодействие Иванчев описва върху авализ на ЛИ *Желязко, Демир и Сидер* (*О симбиозе личных собственных имен Желязко, Желез, Демир и Сидер.* – In: E t u d e s Balkaniques, XI, 1975, № 4, 88–95). Интересен сравнителен анализ на бълг. *Първан, Цветан* и рум. *Примо, Флоро*, на бълг. *Горан* и рум. *Силван, Пъдура, Кодру и Думбрава*, на паралелни патронимични суфикси и на други забележителни успоредици между българската и румънската антропонимия предлага статията *Взаимодействие между българския и румънския език в областта на антропонимия* (– In: A n a l e l e Universității București. Limbi și literaturi străine, XXVIII, 1979, № 2, 42–47, препечат. във – В: Б ъ л г. език – класически и екзотичен, 210–215). Тук Иванчев стига до важни обобщения, като напр., че “много от фактите на антропо-

нимията на север и на юг от Дунава са общи, процесите върху цялата неделима в лингвистично отношение територия са протичали и все още протичат еднакво или сходно”, че в много случаи се отнася за “един общ българо-румънски ареал”, че “българската и румънската антропонимия...трудно биха могли да бъдат изучавани независимо една от друга”, че в много случаи се отнася за “широк балканистичен аспект, при който ще търсим общите черти в развитието и съществуването на антропонимичните системи на всички балкански сѐзици”.

Разглежданите антропонимични приноси на Светомир Иванчев откриват нови задачи и перспективи пред изследвачите в областта на българската и балканската антропонимия.